

Comparison of Cognitive, Behavioral and Emotional tendencies of Upper-Secondary School Students' Religious identity with Different Demographic Peoperties Based on the Islamic Civilization Values

Armin Mansouri *

Abbasali Soleymani Khashab **

Received: 2020/08/04

Accepted: 2021/02/04

Abstract

The most important issue in achieving Islamic civilization is the education of the revolutionary faithful youth. The purpose of this study is to investigate the situation and compare the religious identity of high school students in order to assess their religious education. Using content analysis method, the first stage of the research included extracting the values of the Islamic Revolution derived from the Supreme Leader's statements. The second stage has been done through correlational survey method, applying a questionnaire taken from Gharibzadeh and Hosseinpour's research customized based on the values extracted from the Supreme Leader's statements. The statistical population in this study included the high school students who were studying in the Islamic Republic of Iran during the 2016-2019 educational year. The sample size consisted of 1915 people. The purposive available sampling method was used for sampling at the first stage. Then, in the second stage, the random cluster sampling method was used. The analysis showed that there is a significant difference between students' religious identities in terms of gender; But in other studied terms, i.e. city, field and monthly salary, this difference is not significant. The average of religious identity and its tendencies in the gender terms is higher in male than female students. The results of the post hoc test also showed that the average difference between the two cities of *Tehran* and *Isfahan* and the two fields of *humanities* and *technology* is greater than the other cases. In terms of income, the highest average difference in religious identity is related to the difference between the two incomes categories of less than 20 million and 40 to 60 million IRR.

Keywords: Students, Islamic civilization, Religious identity, Gender, Monthly salary, Field, City

.....
* Ph.D candidate, Islamic philosophy and theology, University of Qom, Qom, IR-Iran.

(Corresponding Author)
arminmansouri96@gmail.com

0000-0002-9808-7380

** Researcher, Faculty of Social and Cultural Sciences, Imam Hossein university

a.soleymani.kh@gmail.com

0000-0003-3568-3668

مقایسه گرایش های شناختی، رفتاری و عاطفی هویت دینی دانش آموزان متوسطه دوم با ویژگی های دموگرافی مختلف مبتنی بر ارزش های تمدن اسلامی

آرمن منصوری *

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۱۴

عباسعلی سلیمانی خشاب **

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۱۷

چکیده

مهم ترین مسئله در نبل به تمدن اسلامی تربیت جوانان مومن انقلابی است. هدف پژوهش حاضر بررسی وضعیت و مقایسه هویت دینی دانش آموزان متوسطه دوم، در جهت سنجش میزان تربیت ایمانی و دینی آنهاست. مرحله اول پژوهش، استخراج ارزش های انقلاب اسلامی از بیانات مقام معظم رهبری بوده است؛ این مرحله از پژوهش از نوع تحلیل محتوا است. مرحله دوم با روش پیمایشی از نوع همبستگی انجام شده است و ابزار آن، پرسش نامه برگرفته از پژوهش غریب زاده و حسین پور بوده و با تغییراتی که بر اساس ارزش های استخراج شده از بیانات مقام معظم رهبری صورت گرفته، مورد استفاده قرار گرفته است. جامعه آماری در این پژوهش دانش آموزان دوره متوسطه دومی است که در کشور جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۸-۱۳۹۷ در تمامی رشته های نظری و رشته فنی حرفه ای، مشغول به تحصیل بوده اند. حجم نمونه اولیه در این پژوهش، متشکل از ۱۹۱۵ نفر است که از پنج کلانشهر تهران، مشهد، تبریز، اصفهان و شیراز اخذ شده اند. برای نمونه گیری در مرحله اول از روش نمونه گیری در دسترس هدفمند استفاده شده است. مرحله دوم نمونه گیری به صورت خوشه ای تصادفی (در شهر تهران منطقه ۶، در مشهد ناحیه ۷، در شیراز ناحیه ۳، در اصفهان ناحیه ۴ و در تبریز ناحیه ۴)، انجام شده است. بین هویت دینی دانش آموزان بر حسب جنسیت تفاوت معنادار وجود دارد؛ اما برای سایر موارد (شهر، رشته و درآمد) این تفاوت معنادار نیست. میانگین هویت دینی و گرایش های آن در گروه جنسیت در دانش آموزان پسر بیشتر از دانش آموزان دختر است. اختلاف میانگین میان دو شهر تهران و اصفهان و دو رشته علوم انسانی و فنی در هویت دینی از بقیه موارد بیشتر است. در رابطه با درآمد، بالاترین اختلاف میانگین در هویت دینی، مربوط به اختلاف میان دو درآمد کمتر از ۲ میلیون و ۴ تا ۶ میلیون است.

واژگان کلیدی: دانش آموزان، تمدن اسلامی، هویت دینی، جنسیت، درآمد، رشته، شهر.

* دانشجوی دکتری فلسفه و کلام اسلامی، دانشگاه قم، قم، جمهوری اسلامی ایران (نویسنده مسئول).

arminmansouri96@gmail.com

 0000-0002-9808-7380

** پژوهشگر دانشکده و پژوهشکده علوم اجتماعی و فرهنگی، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، جمهوری

اسلامی ایران

a.soleymani.kh@gmail.com

 000-0003-3568-3668

مقدمه

در فرایند تحقق اهداف انقلاب اسلامی (که بر اساس بیانات مقام معظم رهبری از انقلاب اسلامی آغاز می شود و به ترتیب با نظام اسلامی، دولت اسلامی و جامعه اسلامی ادامه می یابد؛ تا اینکه به تمدن نوین اسلامی برسد (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۹))؛ یکی از عمده ترین اهداف و نیز یکی از عمده ترین راه کارها برای تسهیل و تسریع در نیل به تمدن اسلامی، پرورش و هویت دهی نسل های آتی است. تربیت جوانان مومن انقلابی و به عبارت دیگر انسان سازی، هم هدف انقلاب اسلامی و هم ابزاری برای حرکت انقلاب به سمت اهدافش توسط نیروی انسانی مومن و انقلابی است. در این راستا شناسایی ارزش های اسلامی-ایرانی و به عبارت دیگر ارزش های تمدن نوین اسلامی مورد تاکید مقام معظم رهبری و تربیت آینده سازان کشور بر اساس آن ها، بلاشک تنها راه تربیت جوانان مومن انقلابی و در نتیجه نیل به تمدن اسلامی است.

این مطلب که انقلاب اسلامی ایران ثمره ی حرکت انبیا و دنباله رو نهضت آنان است؛ نیز مسئولیت مهمی را برای پرورش نسل آتی بر دوش انقلاب نهاده است. حضرت امام خمینی (ره) در یکی از سخنرانی های خود به این نکته، این طور اشاره می نماید: «شما اگر بتوانید این بچه ها را تربیت کنید به طوری که از اول بار بیایند به اینکه خداخواه باشند، توجه به خدا داشته باشند، شما اگر عبودیت الله را و پیوند با خدا را به این بچه ها تزریق کنید، این بچه ها زود قبول می کنند امر را. اگر عبودیت خدا را به این ها و تربیت الهی را و آن که هر چه هست از اوست، به این ها القا کنید و آن ها بپذیرند، خدمت کردید به این جامعه، بعدها دسترنج های شما ارزشمند خواهد شد و اگر خدای نخواستہ برخلاف این باشد به این امانت خدای نخواستہ هر کس که کرده باشد، خیانت کرده است و این غیر از همه خیانت هاست. خیانت به انسان است، خیانت به عبودیت و به الله است». (امام خمینی،

(۱۳۵۹)

مقام معظم رهبری درباره اهداف آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران می

فرمایند: «آموزش و پرورش و تعلیم و تربیت عمومی کشور هدف‌هایی دارد، دنبال هدف‌هایی می‌گردد، این هدف‌ها چیست؟ این هدف‌ها عیناً همان هدف‌های نظام اسلامی است؛ این [اهداف] باید در آموزش و پرورش وجود داشته باشد؛ مورد توجه باشد. ما دانشجو، دانش‌آموز، محصل، تربیت می‌کنیم با یک هدفی، به سمت یک آرمانی؛ این هدف عبارت است از همان هدفی که نظام اسلامی برای آن به وجود آمد. نظام اسلامی، جهان و جامعه‌ای را می‌خواهد بسازد پیشرو، با ارزش‌های متعالی، متدین، پایبند به شرایع الهی، با گستره‌ی بی‌انتهای افق دید. نگاه انسانی که در جامعه‌ی اسلامی و نظام اسلامی زندگی می‌کند، برای آینده هیچ محدودیتی ندارد، در هیچ جهتی؛ نه فقط در جهات معنوی، [بلکه] در جهات مادی و در جهات علمی، هیچ محدودیتی وجود ندارد؛ افق دید، بسیار جلوتر و بیشتر و فراتر از آن چیزی است که بلندهمتان عالم، مثلاً فرض کنید که برای مسائل علمی قائلند؛ در جامعه‌ی اسلامی، افق دید خیلی گستره‌ی بیشتری دارد. دانش‌آموز باید در طول این دوازده سال، جایگاه خود را در این کاروان عظیمی که به سمت پیشرفت در جامعه‌ی اسلامی حرکت می‌کند، پیدا کند؛ باید بداند که در این مجموعه‌ی عظیم، در این حرکت عظیم او چه کاره است؟ جایگاهش کجا است؟ شأنش چیست؟ برای خودش نقش تعریف بکند؛ ما باید این جور فرزندانمان را تربیت بکنیم...». (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۷)

بنابراین تربیت و شکل دهی هویت دینی و انقلابی دانش‌آموزان مبتنی بر مبانی فلسفی-اعتقادی و عملی اسلام راستین؛ همواره عمده‌ترین دغدغه و ره‌آورد انقلاب اسلامی در جهت نیل به تمدن اسلامی بوده است. بر این اساس ارزیابی دائمی وضعیت هویت دانش‌آموزان در جهت سنجش میزان تحقق هویت ایمانی و انقلابی آن‌ها مسئله‌ای بسیار اساسی است؛ چراکه در سایه آن ضمن اطلاع از کیفیت و کمیت دستیابی به این مهم، می‌توان ضعف‌های احتمالی موجود را شناسایی و در جهت رفع آن‌ها گام برداشت.

از طرف دیگر برنامه‌ریزی یکسان برای هویت دهی و تربیت و پرورش دانش‌آموزان تمام نقاط کشور بدون در نظر گرفتن شرایط فرهنگی، اقلیمی و قومی، جنسیتی، رشته

تحصیلی و طبقه‌ی درآمد، نگاهی غیرمتخصصانه است. لذا در پژوهش حاضر سعی بر آن بوده است؛ مقایسه‌ای میان پنج کلانشهر کشور در موقعیت‌های جغرافیایی مختلف صورت گیرد؛ تا وضعیت دانش‌آموزان این پنج کلانشهر در گروه‌های جنسیتی، رشته تحصیلی و درآمد خانوادگی در ارتباط با یکدیگر مشخص گردد. در پژوهش حاضر فقط هویت دینی دانش‌آموزان مورد نظر قرار گرفته و در معرض سنجش قرار گرفته است. بنابراین این پژوهش به دنبال پاسخگویی به این سوال اصلی است که «تا چه اندازه میان هویت دینی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم مبتنی بر ارزش‌های تمدن اسلامی با توجه شهر محل تحصیل، جنسیت، رشته و میزان درآمد خانواده تفاوت دیده می‌شود؟». اطلاع و تحلیل عمیق از اثرگذاری این عناصر در هویت دانش‌آموزان در نهایت می‌تواند؛ منجر به برنامه ریزی دقیق برای تربیت جوانان مومن انقلابی و در نهایت کمکی شایان به تسریع تحقق تمدن نوین اسلامی باشد.

۱. مبانی نظری

برای هویت تعاریف مختلفی ارائه شده است؛ هویت در معنای لغوی، یعنی، حقیقت و ماهیت چیزی؛ یا هویت پاسخ به سؤال چه کسی بودن و چگونه بودن است. در تعریف فلسفی، هویت همان حقیقت جزئی است؛ «الحقیقه تسمی هویه، یعنی هرگاه ماهیت با تشخیص لحاظ و اعتبار شود هویت گویند»؛ لذا می‌توان گفت هویت تشخیص ماهیت در خارج است (نیکروی، ۱۳۹۲). هویت دینی نیز نشان دهنده‌ی احساس تعلق و تعهد به دین و جامعه‌ی دینی است؛ به تعبیر بهتر، با پذیرش دین به عنوان اصل اعتقادی در زندگی، تغییرات و نتایج مهمی برای فرد مؤمن، در وجوه مختلف حیات او، حاصل می‌شود (چیت ساز قمی، ۱۳۸۳).

در نگاه اسلامی هویت انسان زمانی به حد اعلای خودش رسیده است که انسان به نهایت کمال لایق خود برسد. شهید مطهری هویت یابی واقعی برای انسان را تنها در تکامل و تعالی انسان به سوی اهداف متعالی می‌داند. وی با طرح موضوع انسان کامل، در بیشتر

مباحث خود در تلاش است؛ تا ویژگی یک انسان مطلوب و کامل را از دیدگاه دین اسلام بیان نماید؛ به همین منظور ویژگی های انسان کامل را از نظر مکاتب دیگر نیز مورد نظر دارد. البته وی وجود جهان بینی و ایدئولوژی را برای انسان، برای هویت یابی دینی لازم می داند (مطهری، ۱۳۶۷ به نقل از قربانی، ۱۳۸۳).

نظریه های مختلفی نیز در جهان غرب برای هویت ذکر شده است؛ رابرت کیگان^۱ شکل-گیری هویت را به عنوان فرایندهای دائمی تکامل معنی سازی می کرد. او هویت را به عنوان یک فرایند کلی می داند که شناخت و عاطفه را با هم در بر می گیرد. شکل گیری هویت درباره این موضوع است که چگونه آنچه که به عنوان خود ساخته می شود؛ از بین رفته و دوباره شکل می گیرد. به عبارت دیگر تشکیل هویت فرایندی است؛ مداوم، که در آن مرزهای بین خود و دیگران ساخته می شود، از بین می رود و اصلاح می شود (کروگر، ۱۹۹۶، به نقل از ترابی، ۱۳۸۸: ص ۲۵). اریک اریکسون^۲ در سال ۱۹۹۸ نظریه رشد من را برای تشریح تعامل بین عوامل روان شناختی، تاریخی و رشدی در شکل گیری شخصیت مطرح کرد. شاید هیچ نظریه پرداز دیگری بیش از او بر درک ما از رشد شخصیت در نوجوانی اثر نگذاشته باشد. در خلال دوره نوجوانی، اریکسون برای فرد فرصت حل تعارضات خود را از ترکیب همسان سازی های قبلی در سطح بالاتر جهت رسیدن به یک محل جدید، فراهم می بیند. این تالیف بر اساس کیفیتی متفاوت از آنچه که در دوره های قبل وجود داشت؛ استوار است (ترابی، ۱۳۸۸: ص ۲۸).

خودکودکی از طریق همانندسازی قابل ملاحظه با افراد مهم ایجاد می شود؛ اما در دوره نوجوانی خود از طریق چیزی فراتر از این عملکردها به دست می آید. در نوجوانی دیگران برای خود مهم تر می شوند؛ نه فقط به عنوان منابع بالقوه برای همانندسازی بلکه به عنوان

۱-Kigan

۲-Ericson

افرادی که به عنوان فرد مستقل، به سازماندهی من واقعی آنها کمک می‌کنند (کروگر، ۱۹۹۶). اریکسون معتقد است؛ در سنین نوجوانی فرد نسبت به هویت خود آگاهی به دست می‌آورد و خود با وحدت بزرگتر از گذشته در ارتباط با گروه شغل، جنس فرهنگ و مذهب در نوجوانی شکل می‌گیرد. تعارض روانی این دوره مربوط به شکل‌گیری احساس هویت و پراکندگی اجزای مختلف آن است؛ وظیفه حیاتی دوره نوجوانی آن است که این تعارض را حل کند و یک هویت واحد و منسجم برای خویش ایجاد نماید؛ این کار وقتی مقدور است که او بر جوانب منفی این تعارض و بحران غالب شود و هماهنگی درونی و مداوم در ایفای وظایف مختلف خود به دست آورد. رشد هویت جوانب مختلفی دارد؛ جنبه روانی آن خود درونی نوجوان را شکل می‌دهد. او باید بتواند زندگی گذشته و هویت دوره‌های قبلی زندگی خویش را با وضع و حال جدیدش پیوند مناسبی بزند (ترابی، ۱۳۸۸: ص ۳۳-۳۴).

مارسیا^۱ با بسط و تحلیل نظریه اریکسون، هویت را ساختار من و ساختار درونی و خود سازمان‌دهنده و پویایی آرزوها، اهداف، مهارت‌ها و باورها و تاریخچه فردی می‌داند. براساس مطالعاتی که با دانشجویان دانشگاه انجام داد؛ به دلیل پیچیدگی مفهوم هویت آن را از چند بعد و زاویه مورد بررسی قرار داد. مارسیا بر اساس دو متغیر فرایندی اکتشاف و تعهد، چهار نوع وضعیت هویتی را مفهوم‌سازی کرد. اکتشاف به معنی تحقیق بیشتر برای یافتن حد کامل خود است. در این طبقه‌بندی چهار نوع هویت برای نوجوانان مشخص می‌شود: ۱- پراکندگی هویت: این گروه از نوجوانان، هنوز به مسائل هویت خود فکر نمی‌کنند و اگر هم به این موضوع فکر کرده باشند؛ نتوانسته‌اند؛ خود را به یک جهت‌گیری آینده‌نگر برسانند. ۲- تسلیم طلبی: نوجوانان این گروه افرادی هستند که بدون تجربه هیچ گونه بحرانی، برای تصمیم‌گیری در میانه هویت خودشان، خود را تسلیم نظر والدین کرده‌اند؛ بی‌آنکه به ارزیابی نظر آنان پردازند. ۳- تأخیر: این خصوصیت بیانگر وضعیت

نوجوانی است که با بحران هویت درگیر هستند؛ اگر چه فعالانه در تلاش برای کشف ارزش‌ها و علایق و بینش‌ها و حرفه مورد نظر خود هستند؛ اما هنوز نتوانسته‌اند؛ تصمیم روشنی در این مسائل اتخاذ کنند. ۴- پیشرفت هویت: نوجوانانی که هویت خود را شکل داده‌اند؛ کسانی هستند؛ که به یک تعهد شخصی درباره حرفه یا بینش مورد نظر خود - یاهر دو مورد - به مرحله ثبات و استحکام رسیده‌اند (ترابی، ۱۳۸۸، صص ۳۹-۳۷).

برزونسکی هویت را یک نظریه راجع به خویشتن می‌داند و معتقد است؛ افراد با سبک‌ها و شیوه‌های مختلف به نظریه‌پردازی راجع به خود می‌پردازند (برزونسکی^۱، ۲۰۰۳). برزونسکی مدلی ارائه کرده است که روی تفاوت‌های فردی در زمینه پیدایش شناختی اجتماعی نوجوانان در رویارویی یا اجتناب از سازماندهی یا سازماندهی مجدد مسائل مربوط به هویت تاکید می‌کند. در این راستا وی سه جهت‌گیری متفاوت فرایندی با سه سبک پردازش هویت را مشخص کرده است: سبک اطلاعاتی، سبک هنجاری و سبک سردرگم اجتماعی (ترابی، ۱۳۸۸، ۴۰-۳۹). مسلم است؛ مسائل و مقوله‌های بسیاری در شکل‌گیری هویت دینی و تربیت دینی نوجوانان اثر مستقیم و غیر مستقیم دارند. مسائل قومیتی، فضای فرهنگی، دینی و اعتقادی محل زندگی، شرایط‌های گوناگون اقتصادی خانوادگی، محیط تحصیل، رشته تحصیلی و... از جمله مسائلی هستند که تاثیر آن‌ها در هویت‌یابی نسل‌های آینده کشور، غیر قابل‌کتمان است. در صورتی که ارزیابی‌ها بر اساس برخی فاکتورهای اساسی موثر در هویت‌یابی صورت بگیرد؛ کمک شایانی به برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران تعلیم و تربیت کشور خواهد کرد؛ تا با لحاظ تفاوت‌ها در این فاکتورهای موثر، گامی جدی در جهت هویت‌دهی دینی نوجوانان برداشته شود.

۲. پیشینه پژوهش

زرودی و برزویی (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای با موضوع «تاثیرات و پیامدهای تربیتی فضای

^۱- Berzonsky

مجازی در تحقق تمدن نوین اسلامی»، ابتدا مدلی برای شناسایی تاثیرات و پیامدهای فضای مجازی در تحقق تمدن نوین اسلامی ارائه داده و سپس مبتنی بر آن مدل هشت تاثیر و پیامد مثبت تربیتی، نه تاثیر و پیامد منفی تربیتی و چهار تاثیر و پیامد دوگانه تربیتی شناسایی کرده اند.

رجبی (۱۳۹۷)، در مقاله «بررسی الگوی تربیتی مبتنی بر جهاد در زمینه سازی تمدن نوین اسلامی»، به استنتاج و تحلیل چگونگی تاثیرگذاری و تاثیرپذیری بین انسان و تمدن به محوریت جهاد پرداخته است. وی دریافته است؛ موفقیت در مواجهه تمدنی به چگونگی تربیت انسان تمدن ساز بستگی دارد. الگوی تربیتی مبتنی بر جهاد ظرفیت وسیعی دارد؛ تا با تلفیق قلمروهای تربیت جهادی در عرصه فردی و اجتماعی، به شکل گیری بینش، کنش و منش جهادی برای تحقق تمدن نوین اسلامی کمک کند.

غریب زاده و حسین پور (۱۳۹۸)، در پژوهش خود با عنوان «ارزیابی هویت دانشجویان مبتنی بر ارزش های انقلاب اسلامی»، به دنبال ارزیابی هویت دینی، ملی و انقلابی دانش آموزان بوده اند. نتایجی به این شرح در این پژوهش به دست آمده است؛ میانگین مولفه های هویت دینی، ملی و انقلابی در دانشجویان به جز در یک مورد (گرایش عاطفی از هویت دینی) بالاتر از حد متوسط (۳) است. بین هویت دینی، ملی و انقلابی دانشجویان بر حسب جنسیت و نوع دانشگاه تفاوت معنادار وجود ندارد؛ اما این تفاوت بر حسب رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی و میزان درآمد خانواده معنادار است. به عبارتی هویت دینی، ملی و انقلابی دانشجویان رشته های مختلف، مقاطع تحصیلی مختلف و با میزان درآمد مختلف یکسان نیستند.

امینی و همکاران (۱۳۹۶)، پژوهشی با عنوان «بررسی وضعیت ابعاد هویت دینی و ملی دانشجویان (مورد مطالعه: دانشگاه کاشان)» انجام داده اند. این پژوهشگران دریافته اند؛ وضعیت هویت دینی و ملی دانشجویان مطلوب است. همچنین تفاوت معنی داری میان هویت دینی و ملی دانشجویان دختر و پسر مشاهده نمی شود و نیز تفاوت معنی داری در

هویت دینی و ملی بر اساس مقطع تحصیلی مشاهده نمی شود. میان هویت دینی و ملی بر اساس رشته تحصیلی تفاوت معنی داری رویت می شود و هر دو هویت دینی و ملی دانشجویان رشته های علوم انسانی از رشته های دیگر بیشتر است.

ولی نژاد (۱۳۹۶)، در پژوهش خود با عنوان «واکاوی رابطه هویت ملی و میزان دین داری در مناطق در حال گذار (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه یاسوج)»، به این نتایج دست یافته است؛ هویت دینی دانشجویان با عضویت آن ها در شبکه های اجتماعی کاهش می یابد و رابطه ی معناداری بین سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه یاسوج و هویت آنان وجود دارد. هرچه سرمایه ی اجتماعی دانشجویان، قوی تر باشد، هویت دینی آن ها نیز قویتر خواهد بود؛ و بالعکس هرچه سرمایه ی اجتماعی دانشجویان، ضعیفتر باشد؛ هویت دینی آن ها نیز ضعیف تر خواهد بود. همچنین نتایج نشان می دهد؛ میزان هویت زنان دانشجو از مردان دانشجو در حد قابل توجهی بیشتر است. بین هویت دینی دانشجویان دانشگاه یاسوج، با توجه به قومیت آن ها و نیز با توجه به مقطع تحصیلی آن ها تفاوت معناداری وجود نداشته است. وی به این نتیجه رسیده است؛ بین هویت دینی دانشجویان دانشگاه یاسوج، با توجه به گروه تحصیلی آن ها تفاوت معناداری وجود داشته است و فقط میان هویت دینی دانشجویان فنی و مهندسی با دیگر گروه ها تفاوت دیده می شود. همچنین نتایج گویای آن است که میزان هویت دینی ساکنان روستایی در حد قابل توجهی از ساکنان شهری بیشتر است.

حیدری و رمضانی باصری (۱۳۹۴)، در مقاله ای با موضوع «بررسی رابطه جهت گیری ارزشی مدرن با هویت دینی و مقایسه جنسیتی آن (مورد مطالعه: دانش آموزان متوسطه شهر مرودشت)»، به این نتیجه رسیده اند؛ وضعیت هویت دینی پاسخگویان در سطح متوسطی قرار دارد. همچنین میانگین شاخص هویت دینی کل (۲/۹۷ از ۵) نیز بیانگر آن است که هویت دینی دانش آموزان متوسطه شهر مرودشت در سطح متوسطی است. در میان ابعاد هویت دینی، بعد اعتقادی دارای بیشترین میانگین (۳/۱۳ از ۵) و بعد عملی دارای

کمترین میانگین (۲/۷۲ از ۵) بوده است. همچنین تفاوت معناداری بین دانش‌آموزان دختر و پسر از نظر تمامی ابعاد هویت دینی وجود دارد.

نتایج پژوهش امینی و همکاران (۱۳۹۳)، با عنوان «تحلیل و ارزیابی هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه کاشان و علوم پزشکی کاشان» نشان داد؛ میانگین هویت دینی و مؤلفه‌های هویت ملی در دانشجویان دانشگاه بالاتر از حد متوسط است. بین هویت دینی و ملی دانشجویان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. بین هویت دینی و ملی دانشجویان بر حسب جنسیت، مقطع تحصیلی و معدل، تفاوت معناداری وجود ندارد. بر اساس یافته‌ها می‌توان این نکته را پذیرفت که هویت ملی و دینی به عنوان دو عرصه مهم از مقوله هویت، نقشی مهم و برجسته در ایجاد، احیا و رشد متوازن فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جوامع مختلف از جمله جامعه‌ی ایران ایفا می‌کند.

جعفری و مهرداد (۱۳۹۱)، در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی رابطه بین ترجیحات نظام ارزشی و هویت اجتماعی دانشجویان» در یکی از نتایج خود به میانگین نمره‌های آزمودنی‌ها بر حسب هویت اجتماعی و ترجیحات نظام ارزشی به شرح زیر دست یافته‌اند: در بین ابعاد هویت اجتماعی در مجموع، هویت ملی میانگین ۲۵/۱۴، مذهبی ۲۳/۶۶، خانوادگی ۲۲/۷۳، شخصی ۲۰/۲۸، قومی ۱۹/۹۷ را به خود اختصاص داده‌اند و در بین ترجیحات نظام ارزشی، ارزش ملی میانگین ۵۷، خانوادگی ۵۳، اجتماعی ۵۲، دینی ۵۰، علمی ۴۹، اقتصادی ۴۶، فردی ۴۵، هنری ۴۲، سیاسی ۳۷ و جهانی ۳۰ را کسب کرده‌اند.

سفیری و معماریانی (۱۳۹۰)، در مقاله «بررسی هویت دینی و ملی دختران و پسران مقطع متوسطه، با تأکید بر پایگاه اقتصادی و اجتماعی (مطالعه‌ی موردی مناطق دو و یازده تهران)»، به این نتیجه رسیدند؛ هویت دینی دختران، قوی‌تر از پسران است؛ و هویت دینی دانش‌آموزان پایین شهری، بالاتر از دانش‌آموزان بالاشهری است. ولی در بعد ملی، تفاوت قابل ملاحظه‌ای بین دختران و پسران، یا دانش‌آموزان پایین شهری و بالاشهری وجود نداشت. همچنین، نتایج نشان داد؛ دانش‌آموزانی که با اهداف مثبت پژوهشی از

اینترنت استفاده می‌کردند؛ نسبت به دانش‌آموزانی که با دیگر اهداف، از آن استفاده می‌کنند؛ هویت دینی و ملی قوی‌تری داشتند (ولی نژاد، ۱۳۹۴).

کلانتری و همکاران (۱۳۸۸)، در مقاله‌ای با عنوان «هویت دینی و جوانان (نمونه‌ی آماری جوانان شهر شیراز)» نتایج این تحقیق، نشان داد؛ ۸۸ درصد دانش‌آموزان، دارای هویت دینی قوی؛ و تنها ۴ درصد، در هویت دینی، دارای مشکل یا بحران بودند. لطف‌آبادی و نوروزی (۱۳۸۳)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی چگونگی نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی و پیش‌دانشگاهی ایران به جهانی شدن و تاثیر آن بر ارزش‌ها و هویت دینی و ملی آنان»، به این نتیجه رسیده‌اند؛ اکثر نوجوانان و جوانان ایران از نظر اعتقادات دینی و ایران دوستی، وضعیت مثبتی دارند؛ ولی در رفتارهای عملی هویت دینی و ملی دچار ضعف‌های جدی از جمله سردرگمی، توقف و تعلیق هویت هستند.

خادمی و آزاد ارمکی (۱۳۸۲)، در مقاله‌ای به نام «ترجیحات ارزشی دانش‌آموزان تهرانی» در تحقیق خود به نتایجی رسیده‌اند که بخشی از آن‌ها که به موضوع مورد نظر ما مربوط می‌شود؛ به این صورت است که در کل، نزدیک ۹۰ درصد دانش‌آموزان موافق رعایت هنجارهای مورد اقبال جامعه بودند؛ که حاکی از بالا بردن توافق جمعی بر هنجارهای اجتماعی در میان دانش‌آموزان است. البته رابطه دختر و پسر از موارد استثنا به شمار می‌رود.

پژوهش‌هایی خارجی نیز در رابطه با هویت دینی صورت گرفته‌اند؛ اما به صورت مستقیم در رابطه با موضوع پژوهش حاضر تحقیق قابل توجهی در جست و جوی انجام گرفته یافت نشده است. از جمله ادگار^۱ و روند^۲ (۲۰۰۸)، به نقل از ولی نژاد (۱۳۹۴)، به این نتیجه رسیده‌اند که تحکیم دین داری در جوانان ثروتمند بسیار بیشتر از جوانان دین

۱- Edgar

۲- Rhonda

دار فقیر بوده است.

لیم^۱ و پاتنام^۲ (۲۰۱۰)، پژوهشی با عنوان «دین، شبکه های اجتماعی و رضایت از زندگی» ترتیب داده اند. یافته های آن ها حاکی از آن است که افراد مذهبی از زندگی خود رضایت بیشتری دارند؛ زیرا به طور منظم در مجالس مذهبی شرکت می کنند و شبکه های اجتماعی در میان خود ایجاد می کنند. تأثیر دوستی درون جماعتی منوط به وجود یک هویت مذهبی قوی است.

دوسانیک^۳ (۲۰۱۹)، در پژوهشی با موضوع «هویت دینی جوانان در جمهوری اسلامی سرپسکا: اهمیت، درک و اندازه گیری» دریافتند؛ اکثر جوانان (۷۱ درصد) مذهبی هستند؛ اما فعالیتهای خاص مذهبی کمتر از آن ها بروز می کند. ۹۲ درصد پاسخ دهندگان نیز هویت مذهبی را مهم عنوان کرده اند.

در پژوهش های صورت گرفته با وجود بررسی و ارزیابی هویت دینی دانشجویان و دانش آموزان، دقتی روی میزان عوامل موثر بر هویت دینی مانند شهر، رشته تحصیلی، جنسیت، درآمد خانواده در نسبت و در مقایسه با یکدیگر صورت نگرفته است. به صورت خلاصه نوآوری پژوهش حاضر در نسبت با پژوهش های قبلی را در چند مورد زیر می توان بیان نمود:

۱- جامعه آماری پژوهش حاضر برخلاف پژوهش های صورت گرفته که جامعه آماری محدودی داشته اند؛ در سطح کشور است و سعی بر آن بوده که از مهم ترین و حساس ترین استان های کشور نمونه گیری شود.

۱- Lim

۲- Putnam

۳- dusanic

۲- به دلیل توجه به نقاط مختلف جغرافیایی کشور، نمونه هایی با فرهنگ های بومی متفاوت در اختیار پژوهشگران قرار گرفته است که باعث شده اطلاعات دقیق تری مبتنی بر فضای زیستی بومی هر منطقه به دست دهد.

۳- وضعیت هر کدام از ابعاد هویت دینی و نیز کل هویت دینی در هر یک از ویژگی های دموگرافی با هم مقایسه شده اند. نتیجه این مقایسه ها می تواند؛ داده های مفیدی را در اختیار سیاست گذاران قرار دهد؛ تا بر اساس آن ها حداقل برنامه ریزی هایی متناسب با وضعیت هر شهر و استان، هر رشته تحصیلی و نیز جنسیت ترتیب دهند.

۳. روش

از آنجا که در این تحقیق دو مرحله کار صورت گرفته است؛ مرحله اول تحلیل محتوای ارزش های انقلاب اسلامی از بیانات امام خامنه ای (مدظله العالی) و در مرحله دوم ارزیابی هویت دانش آموزان بر اساس این ارزش ها، لذا تحقیق در مرحله اول از نوع تحلیل محتوا و در مرحله دوم به روش پیمایشی از نوع همبستگی بوده است. در مرحله اول برای این تحلیل محتوا، تمامی سخنرانی های مقام معظم رهبری از ابتدای زعامت، تا سال ۱۳۹۷ که در رابطه با ارزش های انقلاب اسلامی بوده است؛ بررسی شده و ارزش ها استخراج شده اند. با توجه به بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) ارزش های انقلاب اسلامی بر اساس مبانی اسلام و مبانی فکری امام خمینی (ره) است؛ مبانی که عینا و دقیقا برخاسته از اسلام و به عبارت واضح تر عین اسلام ناب است. مقام معظم رهبری (مدظله العالی) می فرمایند: «انقلاب برای دستیابی به آن ارزشها بود. و اما این ارزشها چیست؟... البته اگر بخواهیم این ارزشها را در یک کلمه بیان کنیم، من عرض می کنم اسلام؛ اما اسلام یک کلمه ای مجمل است و تفصیل گوناگونی از آن می شود. ملت ما به دنبال ارزشهایی بود که همه اش در داخل اسلام هست» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۹). در بیانات دیگری این مسئله را چنین مطرح می کنند: «البته ارزشهای انقلابی از ارزشهای اسلامی به هیچ وجه تفکیک پذیر

نیست؛ این‌ها باهم یکی است. کسی نمی‌تواند بگوید من مسلمانم؛ اما انقلاب را قبول ندارم، و یا بگوید من انقلابی هستم؛ اما اسلام را قبول ندارم! امروز زنده‌ترین تپش‌های انقلابی در اینجا است؛ بسیج‌کننده‌ترین نیروهای مردمی، این انقلاب است؛ در حالی که سرتاسر دنیا، انباشته از انقلاب‌های گوناگون است. پس انقلابی غیر اسلامی و اسلامی غیر انقلابی نداریم. ارزشهای انقلابی، همان ارزشهای اسلامی است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۶۸).

با تتبع در بیانات دیگر ایشان مشخص می‌شود؛ منظور از ارزش‌های انقلاب اسلامی همان ارزش‌های اسلامی - ایرانی است که در بیانات مختلفی آن را شرح داده‌اند؛ از جمله در بیاناتی می‌فرمایند: «آنچه مهم است، حفظ هویت جمعی یک ملت یا یک مجموعه‌ی انسانی است، زیر هر نامی. هویت ایرانی - اسلامی مردم ما و ملت ما، به برکت انقلاب اسلامی، به برکت حضور مردم در صحنه و دخالت و شراکت مردم در مسائل اساسی نظام، یک واقعیت جاافتاده است. امروز دنیا ملت ایران را به مسلمانان همراه با آگاهی و بصیرت و پیشگامی و پیشرفت در میدانهای مختلف می‌شناسد؛ این چیز کمی نیست. بخصوص امروز که حرکت‌های اسلامی در دنیای اسلام آغاز شده است، ملت ایران میتواند نقش ایفاء کند» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰). «جمهوری اسلامی، جهت را صد و هشتاد درجه تغییر داد. ملت ایران احساس هویت میکند؛ هویت اسلامی که هویت ایرانی هم نشأت‌گرفته‌ی از همین هویت اسلامی است. احساس میکند که ایران اسلامی همان هویت گمشده‌ای است که بایستی این ملت دوباره آن را به دست بیاورد و بر اساس او، آرمانهای خود را معین و برنامه‌ریزی کند و تلاش و مجاهدت خود را شکل دهد. این کاری است که ملت ما بخوبی انجام داده است و دارد انجام می‌دهد» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۷). با اندک دقتی؛ آشکار می‌گردد که ارزش‌هایی که تمدن اسلامی باید بر اساس آن‌ها شکل بگیرد و جوانان و نوجوانان تمدن ساز بر اساس آن ارزش‌ها هویت پیدا کنند و این ارزش‌ها، نام ارزش‌های تمدن اسلامی به خود بگیرند؛ همان ارزش‌های اسلامی - ایرانی هستند که بارها توسط مقام

معظم رهبری مطرح شده اند. در جدول زیر ارزش هایی که از بیانات معظم له استخراج شده اند؛ ذکر شده اند:

جدول ۱. ارزش های مستخرج از تحلیل محتوای بیانات امام خامنه ای (مدظله العالی)

ارزش های کلی	لوازمات ارزش های کلی
خداحوری، ایمان مستحکم به خدای متعال و دیانت	تهذیب نفس، معنویت، زهد و بی اعتنائی نسبت به دنیا و مظاهر مادی، کار برای رضای خدا و اخلاص، تخلق به اخلاق فاضله و اسلامی، تقوا و پرهیزگاری
گرایش و اعتقاد به آرمان ها و مطالبه گری آن ها	-
داشتن بصیرت و عمق سیاسی و دینی	دشمن شناسی، فهم درست از موقعیت کشور
ظلم ستیزی	-
اعتقاد به استقلال در همه ی زمینه ها	-
عدالت خواهی	-
خوش روحیه، امیدوار، با نشاط، مقاوم، با عزم و اراده و با انگیزه بودن	-
در میدان های خطر سینه سپر کردن، شجاعت و اهل اقدام بودن	-
دانش اندوزی و علم طلبی	-
پرهیز کردن از افراط و تفریط در همه ی زمینه های زندگی	-
اعتماد به نفس و عزت نفس داشتن	-
انس با قرآن و استفاده از آن در همه ی زمینه های زندگی (زمینه های معنوی، سیاسی، مدیریتی و ...)	-
برای اقامه ی دین و احیاء اسلام کار کردن ارزش قائل بودن برای مفاهیم با ارزش مانند جهاد، ایثار و شهادت	-
انگیزه و روحیه ی انقلابی داشتن و احساس مسئولیت نسبت به مسائل انقلاب	-
فعال بودن و دارای روحیه ی خدمت بودن	-
استکبارستیزی	-

به طور طبیعی برخی از ارزش های ذکر شده مربوط به هویت انقلابی و هویت ملی هستند که مد نظر مقاله حاضر نبوده و در این مقاله فقط ارزش های مربوط به هویت دینی اعمال شده اند. در مرحله دوم پژوهش نیز، ارزیابی هویت دانش‌آموزان بر اساس این ارزش‌ها پیگیری شده است. جامعه‌ی آماری در مرحله دوم این پژوهش شامل دانش‌آموزان دوره متوسطه دومی است که در کشور جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۸-۱۳۹۷ مشغول به تحصیل هستند. برای نمونه‌گیری در مرحله‌ی اول از روش نمونه‌گیری در دسترس هدفمند استفاده شده است؛ به این صورت که از بین شهرهای کل کشور، پنج کلان‌شهر مهم که قابلیت دسترسی به نمونه در آن‌ها راحت‌تر بوده و نمونه‌گیری از آن‌ها بتواند پوشش مطلوبی را از نظر پراکندگی و کیفیت نمونه‌گیری، در نقاط جغرافیایی مختلف کشور حاصل نماید؛ انتخاب شدند. این پنج کلان‌شهر عبارت‌اند از: تهران، مشهد، شیراز، اصفهان و تبریز. در مرحله دوم نمونه‌گیری به صورت خوشه‌ای تصادفی انجام شده است؛ به این صورت که یک منطقه‌ی آموزشی و یا یک ناحیه‌ی آموزشی از هر شهر به صورت تصادفی انتخاب شده و سپس در این ناحیه‌ها چند مدرسه به صورت تصادفی انتخاب و اقدام به پخش پرسش‌نامه به صورت تصادفی در کلاس‌های درس شده است. منطقه یا ناحیه انتخاب شده در شهر تهران منطقه ۶، در مشهد ناحیه ۷، در شیراز ناحیه ۳، در اصفهان ناحیه ۴ و در تبریز ناحیه ۴، بوده است. حجم نمونه اولیه در این پژوهش، متشکل از ۱۹۱۵ نفر بود؛ این تعداد نمونه با استفاده از روش مورگان، بر اساس مجموع تعداد جامعه‌ی دانش‌آموزان متوسطه دوم در هر کلان‌شهر به دست آمده است. با توجه به جدول مورگان تعداد نمونه‌ی اولیه در هر کلان‌شهر نزدیک به ۳۸۳ نفر بوده است. بعد از نمونه‌گیری به دلایل مختلفی مانند عدم پاسخگویی دقیق یا کامل، پاسخ‌دهی اقلیت‌های دینی و... دچار افت در نمونه‌گیری شده و لذا تعداد نمونه‌ی نهایی این پنج کلان‌شهر ۱۲۵۲ نفر است؛ که همه‌ی آن‌ها دانش‌آموزان متوسطه دوم هستند.

۴. ابزار پژوهش

در این پژوهش به منظور گردآوری اطلاعات در مرحله اول از منابع کتابخانه‌ای و بیانات مقام معظم رهبری و در مرحله دوم از پرسش‌نامه استفاده شده است. این پرسش‌نامه برگرفته از طرح پژوهشی غریب‌زاده و حسین‌پور (۱۳۹۸) بوده که بررسی‌کننده‌ی سه هویت دینی، ملی و انقلابی در گرایش‌های شناختی، رفتاری، عاطفی و هیجانی دانشجویان است و با تغییراتی مورد استفاده

قرار گرفته است. این تغییرات با استفاده از تحلیل محتوای بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در استخراج ارزش های انقلاب اسلامی با در نظر گرفتن ویژگی های نوجوانی و فضای دانش آموزی، اعمال شده اند.^۱

مولفه های هویت دینی که در نهایت پس از تغییرات اعمال شده در این پژوهش مورد پیمایش قرار گرفته اند؛ در سه گرایش شناختی، رفتاری و عاطفی بوده و شامل موارد ذکر شده در جدول زیر می شوند.

جدول ۲. مولفه های هویت دینی در گرایش های شناختی، رفتاری و عاطفی

متغیر	مولفه ها	گروه
گرایش شناختی	آشنایی و اعتقاد به اصول و مبانی دین اسلام	گروه
	اعتقاد به معاد	
	اعتقاد به نقش مثبت دین در زندگی	
هویت دینی	اعتقاد به منجی آخرالزمان	گرایش رفتاری
	انسن با قرآن انس	
	عمل به واجبات دینی	
	عمل به امر به معروف و نهی از منکر	
	دفاع همیشگی از دین اسلام	
	شرکت در در نماز جماعت مسجد	
	اعتقاد و التزام به عفاف و حجاب	
	شرکت در مراسم اعیاد و عزاداری	
	افتخار به مسلمان بودن	
	افتخار به داشتن پیامبر عظیم الشان اسلام	
گرایش عاطفی	افتخار به داشتن امام معصوم	گروه

روایی صوری این پرسش نامه ی تغییر یافته توسط چند نفر از اساتید دانشگاه های مختلف و اساتید راهنما و مشاور مورد ارزیابی قرار گرفته و از نظر ظاهری و صوری تایید گردید؛ سپس بخشی از ایرادات وارده توسط آن ها اصلاح شد. در مرحله بعد ابزار مورد نظر به

^{۱۰}- تغییرات اعمال شده شامل حذف گرایش هیجانی هر سه هویت، تلفیق گویه های گرایش هیجانی با گرایش عاطفی در برخی موارد، تعویض ترتیب قرار گیری انواع هویت، حذف برخی از گویه ها مانند گویه شماره ۲، ۲۲، ۳۷، ۱۶، ۴۷، تغییر در جمله بندی برخی گویه ها مانند گویه شماره ۳، ۵، ۴۴ و... جابه جایی برخی گویه ها مانند گویه شماره ۳۲، ۳۶ و به خصوص گرایش های هویت انقلابی و اضافه کردن برخی گویه ها در گرایش شناختی هویت انقلابی می باشد.

صورت مقدماتی در اختیار تعدادی از دبیران مدارس برای بررسی قابل فهم بودن ماده‌ها و رفع اشکالات احتمالی قرار گرفت؛ این پرسش نامه از ۴۸ سوال تشکیل شده است. مولفه هویت دینی از عناصر گرایش شناختی (سوال‌های ۱ تا ۴)، گرایش رفتاری (سوال‌های ۵ تا ۱۱)، گرایش عاطفی (سوال‌های ۱۲ تا ۱۴)، مولفه هویت ملی از عناصر گرایش شناختی (سوال‌های ۱۵ تا ۱۷)، گرایش رفتاری (سوال‌های ۱۸ تا ۲۰)، گرایش عاطفی (سوال‌های ۲۱ تا ۲۷)، مولفه هویت انقلابی از عناصر گرایش شناختی (سوال‌های ۲۸ تا ۳۸)، گرایش رفتاری (سوال‌های ۳۹ تا ۴۴) و گرایش عاطفی (سوال‌های ۴۵ تا ۴۸) تشکیل شده اند. این پرسش نامه دارای ۵ درجه است که توسط درجه بندی لیکرت درجه بندی شده است.

برای پایایی این پرسش‌نامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است که در خصوص این پژوهش آلفای کرونباخ کل پرسش‌نامه $\alpha=0/977$ و آلفای کرونباخ هویت دینی، هویت ملی و هویت انقلابی به ترتیب $\alpha=0/945$ ، $\alpha=0/927$ و $\alpha=0/970$ به دست آمده است.

۵. یافته‌ها

یافته‌های توصیفی پژوهش شامل فراوانی نمونه بر حسب شهر محل تحصیل (تهران، مشهد، شیراز، اصفهان و تبریز) جنسیت، رشته تحصیلی (علوم انسانی، تجربی، ریاضی و فنی و حرفه‌ای) و میزان درآمد خانواده (کمتر از ۲ میلیون، ۲ تا ۴ میلیون، ۴ تا ۶ میلیون و بالاتر از ۶ میلیون) است.

جدول ۳. فراوانی نمونه بر حسب شهر محل تحصیل

شهر	فراوانی	درصد فراوانی
تهران	۲۹۴	۲۳/۴۸
مشهد	۲۰۶	۱۶/۴۵
شیراز	۲۰۸	۱۶/۶۱
اصفهان	۲۱۴	۱۷/۰۹
تبریز	۳۳۰	۲۶/۳۵

کل	۱۲۵۲	۱۰۰
----	------	-----

جدول ۳ نشان می دهد؛ بیشترین میزان فراوانی در متغیر شهر محل تحصیل، شهر تبریز است.

جدول ۴. فراوانی نمونه بر حسب جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی
مذکر	۶۱۷	۴۹/۳
مونث	۶۳۵	۵۰/۷
کل	۱۲۵۲	۱۰۰

جدول ۴ نشان می دهد؛ میزان فراوانی در متغیر جنسیت، بین گروه مونث ۱۸ نفر بیشتر از مذکر است.

جدول ۵. فراوانی نمونه بر حسب رشته تحصیلی

گروه	فراوانی	درصد فراوانی
علوم انسانی	۵۱۴	۴۱/۰۵
تجربی	۳۳۰	۲۶/۳۵
ریاضی	۲۹۸	۲۳/۸
فنی و حرفه‌ای	۱۱۰	۸/۷۸
کل	۱۲۵۲	۱۰۰

جدول ۵ نشان می دهد؛ بیشترین میزان فراوانی در متغیر رشته تحصیلی، رشته علوم انسانی است.

جدول ۶. فراوانی نمونه بر حسب میزان درآمد خانواده

میزان درآمد	فراوانی	درصد فراوانی
کمتر از ۲ میلیون	۴۹۶	۳۹/۶
۲ تا ۴ میلیون	۳۳۲	۲۶/۵
۴ تا ۶ میلیون	۱۱۵	۹/۲
۶ میلیون و بالاتر	۸۴	۶/۷
بی پاسخ	۲۲۵	۱۸
کل	۱۲۵۲	۱۰۰

جدول ۶ نشان می‌دهد؛ بیشترین میزان فراوانی در متغیر میزان درآمد خانواده، گروه کمتر از ۲ میلیون است.

جدول ۷. شاخص های توصیفی

سازه	مولفه	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
سازه ۱	گرایش شناختی	۱۵/۰۸	۴/۰۷	-۰/۹۳۱	۰/۲۸۰
	گرایش رفتاری	۲۰/۵۸	۷/۱۹	-۰/۰۳۷	-۰/۷۸۷
	گرایش عاطفی	۱۱/۸۳	۳/۶۴	-۱/۰۶۲	۰/۰۴۷

در جدول ۷ شاخص های توصیفی هر یک از گرایش‌های هویت دینی آمده است. این جدول نشان می‌دهد؛ بالاترین میانگین مربوط به گرایش عاطفی هویت دینی است. همچنین بالاترین انحراف معیار مختص گرایش رفتاری هویت دینی است. یافته های استنباطی نیز شامل واریانس چند متغیره، آزمون توکی و T مستقل است.

جدول ۸. مقایسه هویت دینی دانش آموزان و گرایش های آن با توجه به شهر محل تحصیل، جنسیت،

رشته و میزان درآمد خانواده

Sig.	F	میانگین مربعات	df	مجذور مربعات	هویت	ویژگی های جمعیت شناختی
/۱۸۷۰	۱/۵۴۶	۲۲/۱۰۶	۴	۸۸/۴۲۵	هویت دینی شناختی	شهر محل تحصیل
/۰۶۷۰	۲/۲۰۱	۹۶/۰۰۰	۴	۳۸۴/۰۰۱	هویت دینی رفتاری	
/۲۳۶۰	۱/۳۸۹	۱۵/۶۲۱	۴	۶۲/۴۸۵	هویت دینی عاطفی	
/۱۰۳۰	۱/۹۳۳	۳۰۴/۶۷۱	۴	۱۲۱۸/۶۸۴	هویت دینی	
/۰۰۱۰	۱۲/۰۹۶	۱۷۳/۰۱۳	۱	۱۷۳/۰۱۳	هویت دینی شناختی	جنسیت
/۰۰۰۰	۲۸/۷۵۵	۱۲۵۴/۲۵۸	۱	۱۲۵۴/۲۵۸	هویت دینی رفتاری	
/۰۰۳۰	۹/۰۶۱	۱۰۱/۸۸۵	۱	۱۰۱/۸۸۵	هویت دینی عاطفی	
/۰۰۰۰	۲۱/۸۳۶	۳۴۴۱/۳۱۹	۱	۳۴۴۱/۳۱۹	هویت دینی	
/۱۵۴۰	۱/۸۷۳	۲۶/۷۹۴	۲	۵۳/۵۸۸	هویت دینی شناختی	رشته
/۰۶۰۰	۲/۸۱۹	۱۲۲/۹۷۱	۲	۲۴۵/۹۴۲	هویت دینی رفتاری	
/۰۷۴۰	۲/۶۰۶	۲۹/۳۰۲	۲	۵۸/۶۰۴	هویت دینی عاطفی	
/۰۵۴۰	۲/۹۲۶	۴۶۱/۱۸۰	۲	۹۲۲/۳۶۰	هویت دینی	
/۵۹۳۰	/۶۹۹۰	۹/۹۹۶	۴	۳۹/۹۸۶	هویت دینی شناختی	میزان درآمد خانواده
/۶۹۲۰	/۵۵۹۰	۲۴/۳۸۹	۴	۹۷/۵۵۸	هویت دینی رفتاری	
/۱۷۸۰	۱/۵۷۷	۱۷/۷۳۳	۴	۷۰/۹۳۰	هویت دینی عاطفی	
/۴۷۴۰	/۸۸۲۰	۱۳۸/۹۵۰	۴	۵۵۵/۷۹۹	هویت دینی	

بر اساس جدول ۸ تحلیل واریانس چند متغیره نشان می دهد؛ بین هویت دینی دانش آموزان

بر حسب جنسیت تفاوت معنادار وجود دارد؛ اما برای سایر موارد این تفاوت معنادار نیست. به عبارت دیگر هویت دینی جنسیت‌های مختلف، یکسان نیستند و در میان گرایش‌های این هویت بر حسب شهر محل تحصیل، رشته و میزان درآمد خانواده تفاوت معناداری مشاهده نمی‌شود.

در ادامه جهت مشخص شدن میزان تفاوت در میانگین و نیز مشخص شدن معناداری در مقایسه‌ی هریک از متغیرها با یکدیگر بر حسب شهر، رشته و میزان درآمد از آزمون تعقیبی توکی و بر حسب جنسیت، از آزمون تی مستقل بهره گرفته شده است.

جدول ۹. وضعیت هویت دینی دانش‌آموزان و گرایش‌های آن در مقایسه هریک از شهرها با یکدیگر^۱

هویت	شهر	اختلاف میانگین	Sig.
هویت دینی گرایش شناختی	تبریز و شیراز	۱/۱۳۸۰*	/۰۰۷۰
	تبریز و مشهد	۴۸۲۶۰/	/۶۰۴۰
	تبریز و تهران	۱/۰۰۷۳*	/۰۰۸۰
	تبریز و اصفهان	۸۳۲۴۰-	/۰۹۱۰
	شیراز و مشهد	۶۵۵۳۰-	/۳۹۹۰
	شیراز و تهران	۱۳۰۷۰-	/۹۹۶۰
	شیراز و اصفهان	۱۹۷۰۴*	/۰۰۰۰
	مشهد و تهران	۵۲۴۷۰/	/۵۴۶۰
	مشهد و اصفهان	۱۳۱۵۰*	/۰۰۴۰
	تهران و اصفهان	۱۸۳۹۷*	/۰۰۰۰
	تبریز و شیراز	۳۶۹۹۰/	/۹۷۰۰
	تبریز و مشهد	۵۳۹۸۰/	/۸۸۹۰
	تبریز و تهران	۱/۶۳۴۹*	/۰۱۸۰
	تبریز و اصفهان	۱۷۲۶۷*	/۰۲۵۰

۱۱- اعداد مثبت در جدول‌هایی که در ادامه آمده‌اند، نشان‌گر آن هستند که مقدار میانگین اولی به مقدار عدد ذکر شده بیشتر از دومی است و اعداد منفی نیز نشان می‌دهند که اولی به مقدار عدد ذکر شده کمتر از دومی است؛ به عنوان مثال اختلاف میانگین هویت دینی شناختی دو شهر تبریز و اصفهان ۰/۸۳۲۴- است. این عدد نشان می‌دهد که میانگین تبریز در این گرایش به میزان ۰/۸۳۲۴ کمتر از اصفهان است.

/۹۹۹۰	/۱۶۹۹۰	شیراز و مشهد	هویت دینی گرایش رفتاری	
/۲۱۸۰	۱/۲۶۵۰	شیراز و تهران		
/۰۱۰۰	-۲/۰۹۶۶*	شیراز و اصفهان		
/۳۶۰۰	۱/۰۹۵۱	مشهد و تهران		
/۰۰۴۰	-۲/۲۶۶۵*	مشهد و اصفهان		
/۰۰۰۰	-۳/۳۶۱۶*	تهران و اصفهان		
/۱۰۱۰	/۷۳۲۶۰	تبریز و شیراز	هویت دینی گرایش عاطفی	
/۳۲۴۰	/۵۶۲۷۰	تبریز و مشهد		
/۰۰۰۰	۱/۷۴۵۶*	تبریز و تهران		
/۸۴۶۰	/۳۰۰۸۰-	تبریز و اصفهان		
/۹۸۶۰	/۱۶۹۹۰-	شیراز و مشهد		
/۰۰۸۰	۱/۰۱۳۰*	شیراز و تهران		
/۰۱۴۰	-۱/۰۳۳۴*	شیراز و اصفهان		
/۰۰۱۰	۱/۱۸۲۹*	مشهد و تهران		
/۰۶۵۰	/۸۶۳۵۰-	مشهد و اصفهان		
/۰۰۰۰	-۲/۰۴۶۴*	تهران و اصفهان		
/۲۶۲۰	۲/۲۴۰۵	تبریز و شیراز		هویت دینی
/۶۱۴۰	۱/۵۸۵۱	تبریز و مشهد		
/۰۰۰۰	۴/۳۸۷۹*	تبریز و تهران		
/۰۷۳۰	-۲/۸۵۹۸	تبریز و اصفهان		
/۹۸۴۰	/۶۵۵۳۰-	شیراز و مشهد		
/۳۲۸۰	۲/۱۴۷۴	شیراز و تهران		
/۰۰۰۰	-۵/۱۰۰۳*	شیراز و اصفهان		
/۱۰۲۰	۲/۸۰۲۷	مشهد و تهران		
/۰۰۳۰	-۴/۴۴۵۰*	مشهد و اصفهان		
۰/۰۰۰	-۷/۲۴۷۷*	تهران و اصفهان		

جدول ۹ با استفاده از آزمون تعقیبی توکی به دست آمده است. طبق این جدول به صورت کلی در هویت دینی در مقایسه میانگین شهرهای تبریز و تهران، شیراز و اصفهان، مشهد و اصفهان و

تهران و اصفهان تفاوت معنادار دیده می‌شود؛ اما در سایر موارد تفاوت معناداری مشاهده نمی‌شود. بالاترین اختلاف میانگین در هویت دینی، مربوط به اختلاف میان دو شهر تهران و اصفهان به میزان ۷/۲۴۷۷- است و کمترین میزان آن مربوط به اختلاف میان دو شهر شیراز و مشهد به میزان ۰/۶۵۵۳- است.

جدول ۱۰. وضعیت هویت دینی دانش‌آموزان و گرایش‌های آن در مقایسه هریک از رشته‌ها با یکدیگر

هویت	رشته	اختلاف میانگین	Sig.
هویت دینی گرایش شناختی	انسانی و ریاضی	۱/۳۱۸۷*	/۰۰۰۰
	انسانی و تجربی	۱/۰۴۹۸*	/۰۰۱۰
	انسانی و فنی	۲/۵۱۷۹*	/۰۰۰۰
	ریاضی و تجربی	۳/۶۸۹۰-	/۸۱۰۰
	ریاضی و فنی	۱/۱۹۹۲*	/۰۲۵۰
	تجربی و فنی	۱/۴۶۸۱*	/۰۰۳۰
هویت دینی گرایش رفتاری	انسانی و ریاضی	۲/۹۵۳۶*	/۰۰۰۰
	انسانی و تجربی	۲/۱۳۶۷*	/۰۰۰۰
	انسانی و فنی	۳/۷۹۲۸*	/۰۰۰۰
	ریاضی و تجربی	۸/۱۷۰۰-	/۴۱۰۰
	ریاضی و فنی	۸/۳۹۲۰	/۶۷۰۰
	تجربی و فنی	۱/۶۵۶۱	/۱۰۸۰
هویت دینی گرایش عاطفی	انسانی و ریاضی	۱/۷۶۵۱*	/۰۰۰۰
	انسانی و تجربی	۱/۰۸۴۸*	/۰۰۰۰
	انسانی و فنی	۱/۹۷۹۰*	/۰۰۰۰
	ریاضی و تجربی	۶/۸۰۳۰-	/۰۵۵۰
	ریاضی و فنی	۲/۱۳۹۰	/۹۴۲۰
	تجربی و فنی	۸/۹۴۲۰	/۰۷۷۰
هویت دینی	انسانی و ریاضی	۶/۰۳۷۵*	/۰۰۰۰
	انسانی و تجربی	۴/۲۷۱۲*	/۰۰۰۰
	انسانی و فنی	۸/۲۸۹۷*	/۰۰۰۰
	ریاضی و تجربی	-۱/۷۶۶۳	/۲۹۴۰
	ریاضی و فنی	۲/۲۵۲۲	/۳۸۱۰
	تجربی و فنی	۴/۰۱۸۵*	۰/۰۲۱

جدول ۱۰ که با استفاده از آزمون تعقیبی توکی به دست آمده، نشان می‌دهد؛ به صورت کلی

در هویت دینی در مقایسه میانگین رشته های انسانی و ریاضی، انسانی و تجربی، انسانی و فنی و تجربی و فنی تفاوت معنادار دیده می شود؛ اما در سایر موارد تفاوت معناداری مشاهده نمی شود. بالاترین اختلاف میانگین در هویت دینی، مربوط به اختلاف میان دو رشته انسانی و فنی به میزان ۸/۲۸۹۷ است و کمترین میزان آن مربوط به اختلاف میان دو رشته ریاضی و تجربی به میزان ۱/۷۶۶۳- است.

جدول ۱۱. وضعیت هویت دینی دانش آموزان و گرایش های آن در مقایسه هریک از میزان درآمدها با یکدیگر

هویت	رشته	اختلاف میانگین	Sig.
هویت دینی گرایش شناختی	کمتر از ۲ و ۴ تا ۴	۰/۹۳۷۰	۰/۹۹۷۰
	کمتر از ۲ و ۴ تا ۴	۰/۵۲۳۶۰	۰/۶۷۱۰
	کمتر از ۲ و ۶ به بالا	۰/۳۳۳۲۰	۰/۹۴۰۰
	۴ تا ۴ و ۴ تا ۴	۰/۴۲۹۹۰	۰/۸۳۳۰
	۴ تا ۲ و ۶ به بالا	۰/۲۴۹۴۰	۰/۹۸۳۰
	۴ تا ۴ و ۶ به بالا	۰/۱۸۰۵۰-	۰/۹۹۷۰
هویت دینی گرایش رفتاری	کمتر از ۲ و ۴ تا ۴	۰/۶۷۴۷۰	۰/۶۰۲۰
	کمتر از ۲ و ۴ تا ۴	۰/۹۸۳۱۰	۰/۶۰۷۰
	کمتر از ۲ و ۶ به بالا	۰/۸۹۷۳۰	۰/۷۷۹۰
	۴ تا ۴ و ۴ تا ۴	۰/۳۰۸۴۰	۰/۹۹۳۰
	۴ تا ۲ و ۶ به بالا	۰/۲۲۲۶۰	۰/۹۹۹۰
	۴ تا ۴ و ۶ به بالا	۰/۰۸۵۸۰-	۱/۰۰۰۰
هویت دینی گرایش عاطفی	کمتر از ۲ و ۴ تا ۴	۰/۳۲۱۳۰	۰/۶۶۰۰
	کمتر از ۲ و ۴ تا ۴	۱/۳۰۱۶*	۰/۰۰۲۰
	کمتر از ۲ و ۶ به بالا	۱/۰۲۲۸	۰/۰۷۴۰
	۴ تا ۴ و ۴ تا ۴	۰/۹۸۰۳۰	۰/۰۵۶۰
	۴ تا ۲ و ۶ به بالا	۰/۷۰۱۵۰	۰/۴۲۶۰
	۴ تا ۴ و ۶ به بالا	۰/۲۷۸۸۰-	۰/۹۷۸۰
هویت دینی	کمتر از ۲ و ۴ تا ۴	۱/۰۸۹۷	۰/۳۳۸۰
	کمتر از ۲ و ۴ تا ۴	۲/۸۰۸۴	۰/۱۹۹۰
	کمتر از ۲ و ۶ به بالا	۲/۲۶۳۳	۰/۵۴۵۰
	۴ تا ۴ و ۴ تا ۴	۱/۷۱۸۷	۰/۷۱۵۰
	۴ تا ۲ و ۶ به بالا	۱/۱۷۳۶	۰/۹۴۰۰
	۴ تا ۴ و ۶ به بالا	۰/۵۴۵۱-	۰/۹۹۸

جدول ۱۱ با استفاده از آزمون تعقیبی توکی به دست آمده است. طبق این جدول به صورت

کلی در هویت دینی گرایش عاطفی فقط در مقایسه میانگین درآمد کمتر از ۲ میلیون و ۴ تا ۶ میلیون تفاوت معنادار دیده می‌شود؛ اما در سایر موارد تفاوت معناداری مشاهده نمی‌شود. بالاترین اختلاف میانگین در هویت دینی، مربوط به اختلاف میان دو درآمد کمتر از ۲ میلیون و ۴ تا ۶ میلیون به میزان ۲/۸۰۸۴ است و کمترین میزان آن مربوط به اختلاف میان دو درآمد ۴ تا ۶ میلیون و ۶ میلیون به بالا به میزان ۰/۵۴۵۱- است.

جدول ۱۲. وضعیت هویت دینی دانش‌آموزان و گرایش‌های آن‌ها در مقایسه دو گروه مذکر و مونث با

یکدیگر

P	T	F	میانگین مونث	میانگین مذکر	نتایج
					هویت‌ها
۰/۰۰۰	۴/۶۴۶	۶/۹۴۹	۳/۶۳	۳/۹۰	گرایش شناختی هویت دینی
۰/۰۰۰	۸/۶۴۴	۳/۷۲۸	۲/۷	۳/۱۸	گرایش رفتاری هویت دینی
۰/۰۰۰	۴/۷۷۷	۲۶/۶۹۰	۳/۷۸	۴/۱۱	گرایش عاطفی هویت دینی
۰/۰۰۰	۷/۱۳۰	۱۲/۶۵۸	۳/۲۰	۳/۵۹	هویت دینی

جدول ۱۲ که با استفاده از آزمون T مستقل به دست آمده نشان می‌دهد؛ میانگین هویت دینی و گرایش‌های آن در دانش‌آموزان پسر بیشتر از دانش‌آموزان دختر است و تفاوت معناداری در این هویت و گرایش‌های آن میان دانش‌آموزان پسر و دختر مشاهده می‌شود. بیشترین میزان میانگین هویت مربوط به گرایش عاطفی هویت دینی گروه مذکر با مقدار ۴/۱۱ است.

نتیجه‌گیری

نتایج به دست آمده در بررسی واریانس چند متغیره نشان می‌دهد؛ هویت دینی متاثر از جنسیت است و در دختران و پسران متفاوت بوده و این تفاوت معنادار است. اما هویت

دینی متاثر از شهر محل تحصیل، رشته و میزان درآمد نیست. می توان علت این تفاوت را در تمایز فضای تربیتی دانش آموزان دختر و پسر و نیز تمایز در روحیات و فضای روانی زیستی دو جنس مذکر و مونث، دانست. متأسفانه فضای محتوایی و پرورشی دینی دانش آموزان دختر و پسر در عین تمامی تمایزهای میان آن ها، به صورت یکسان تعریف شده است و نتیجه طبیعی این مسئله، تفاوت هویت دینی این دو جنس است. نتایج ذکر شده در معناداری تفاوت هویت دینی دو جنس مذکر و مونث با نتایج پژوهش حیدری و رضائی باصری (۱۳۹۴)، ولی نژاد (۱۳۹۴) و سفیری و معاریانی (۱۳۹۰) همسو است. همچنین این نتیجه به دست آمده با نتایج حاصل از پژوهش غریب زاده و حسین پور (۱۳۹۸)، امینی و همکاران (۱۳۹۳) و امینی و همکاران (۱۳۹۶) ناهمسو است. غریب زاده و حسین پور و امینی و همکاران به این نتیجه رسیده اند؛ بین هویت دینی دانشجویان بر حسب جنسیت تفاوت معناداری وجود ندارد. پژوهش های ذکر شده جامعه آماری محدودی در سطح یک شهرستان یا یک دانشگاه را پوشش داده اند و در نتیجه نتایج حاصله قابلیت تعمیم به سطوح گسترده تر را ندارند. در حالی که پژوهش حاضر تمامی کلان شهرهای مهم و تاثیرگذار کشور را مورد توجه قرار داده است و حاصل این نوع نگاه می تواند؛ تعمیم نسبی نتایج به دست آمده به کل کشور باشد. در نهایت این نتایج در سیاست گذاری ها و برنامه ریزی های نظام تعلیم و تربیت کشور در راستای تربیت آینده سازان مومن انقلابی مورد توجه قرار گیرد.

نتایج به دست آمده از آزمون های تعقیبی و T مستقل نشان می دهند؛ میانگین هویت دینی به ترتیب در اصفهان بیشتر از تبریز، در تبریز بیشتر از مشهد، در مشهد بیشتر از شیراز و در شیراز بیشتر از تهران است. به صورت کلی در هویت دینی در مقایسه میانگین شهرهای تبریز و تهران، شیراز و اصفهان، مشهد و اصفهان و تهران و اصفهان تفاوت معنادار دیده می شود؛ اما در سایر موارد تفاوت معناداری مشاهده نمی شود. میانگین هویت دینی به ترتیب در رشته انسانی بیشتر از تجربی، در تجربی بیشتر از ریاضی و در ریاضی

بیشتر از فنی است. به صورت کلی در هویت دینی در مقایسه میانگین رشته انسانی با سایر رشته ها (ریاضی، تجربی و فنی) تفاوت معنادار دیده می‌شود؛ اما در سایر موارد تفاوت معناداری مشاهده نمی‌شود. میانگین هویت دینی به ترتیب از بالاترین مقدار تا پایین ترین مقدار عبارت است از: کمتر از ۲ میلیون، ۲ تا ۴ میلیون، ۶ میلیون به بالا و ۴ تا ۶ میلیون. به صورت کلی در هویت دینی گرایش عاطفی فقط در مقایسه میانگین درآمد کمتر از ۲ میلیون و ۴ تا ۶ میلیون تفاوت معنادار دیده می‌شود؛ اما در سایر موارد تفاوت معناداری مشاهده نمی‌شود. همچنین میانگین هویت دینی و تمامی گرایش‌های آن در گروه مذکر بیشتر از مونث به دست آمده است.

نتایج به دست آمده در این قسمت در مقایسه دانش‌آموزان پنج کلان شهر کشور، گویای آن است که در مناطقی که کمتر دچار مهاجرت هستند و مردم آن‌ها اغلب به صورت سنتی زندگی می‌کنند؛ مانند شهر اصفهان و تبریز، مردم اصالت خود را در مسائل دینی بیشتر از سایر مناطقی که دچار امتزاج قومیتی هستند؛ حفظ می‌کنند. همچنین در صورتی که نگاهی گذرا به فعالیت‌های ضد فرهنگی دشمن شود؛ به صورت آشکار مشاهده می‌شود؛ سرمایه‌گذاری دشمن جهت جنگ با نظام‌های سیاسی در پایتخت هر کشور بیشتر از سایر مناطق است. همچنانکه نتایج به دست آمده این ادعا را تصریح می‌کنند و نشان می‌دهند؛ در کلان شهرهای غیر از تهران مثل اصفهان و تبریز میزان هویت دینی بیشتر از تهران است. شهر مقدس مشهد نیز با وجود اینکه یکی از شهرهای مذهبی اصلی کشور است؛ اما در مقایسه با اصفهان و تبریز در سطح پایین تری از هویت دینی قرار دارد.

نتایج به دست آمده در بررسی وضعیت دو گروه مذکر و مونث بیان می‌کند؛ هویت دینی و گرایش‌های آن در دختران کمتر از پسران است و این تفاوت معنادار است. نتایج حاصله این واقعیت را نشان می‌دهند که دشمن تمرکز بسیار بیشتری روی جنس مونث به عنوان مادران تربیت کننده نسل‌های آتی داشته است. از آنجایی که دختران این مرز و بوم در آینده وظیفه‌ی مهم و اساسی تربیت فرزند بر اساس ارزش‌های دینی برای دست‌یابی این

انقلاب به اهداف بلندش - در صدر آن تشکیل تمدن نوین اسلامی - را دارند؛ دشمن به شدت در راستای استحاله تربیت دختران بر اساس ارزش‌ها فعالیت می‌کند. از طرف دیگر در صورتی فساد در جامعه اشاعه پیدا خواهد کرد که زنان آن جامعه به سمت فساد سوق داده شوند. لذا نتایج به دست آمده زنگ خطری است؛ برای بیداری مسئولین در جهت اقدام و عکس‌العمل فوری در برابر تربیت ناصحیح مادران آینده این سرزمین. شاید بتوان گفت یکی از مهم‌ترین نتایج این پژوهش همین مسئله باشد. البته دوباره تاکید می‌شود؛ میزان نتایج هویت‌های پسران و دختران در اینکه بالاتر از میانگین باشند؛ یا پایین‌تر از آن یکسانند؛ اما این مقدار از اختلاف در طولانی مدت بسیار خطرناک است. نتایج ذکر شده با نتایج پژوهش حیدری و رضانی باصری (۱۳۹۴)، ولی نژاد (۱۳۹۴) و سفیری و معماریانی (۱۳۹۰)، کاملاً متضاد است. این محققان به این نتیجه رسیده‌اند که میزان میانگین هویت دینی در دختران بالاتر از پسران است.

تحلیل نتایج به دست آمده بر حسب رشته‌های تحصیلی، بالا بودن میزان هویت دینی و گرایش‌هایش در دانش‌آموزان رشته‌ی علوم انسانی از سایر رشته‌ها را نشان می‌دهد. در این خصوص می‌توان چنین اظهار نظر کرد؛ اول آنکه، دانش‌آموزان رشته‌ی تجربی، ریاضی و فنی و نیز دبیران آن‌ها معمولاً با این دیدگاه که "بحث‌های فکری اندیشه‌ای و دینی مربوط به آن‌ها نیست و آن‌ها باید فقط به دنبال علوم تجربی و به احتمال ریاضیاتی باشند" به صورت عمیق به مسائل فکری و اندیشه‌ای نمی‌پردازند. لذا هم از این جهت هویت آسیب‌پذیرتری دارند و هم شکل‌گیری هویت آن‌ها بر اساس ارزش‌ها و اندیشه‌های دینی در سطح پایین‌تری است. دوم، از این بُعد نیز می‌توان مسئله را بررسی نمود که چون دانش‌آموزان رشته‌های تجربی به طور معمول به لحاظ استعداد هوشی و درسی قوی‌تر از دانش‌آموزان علوم انسانی هستند؛ این مسئله غفلت آن‌ها در رابطه با مسائل مربوط به دین و ای-بسا طغیان آن‌ها به جهت رذیله‌ی اخلاقی عجب و تکبر به توانایی خود را تقویت نموده و در نتیجه دوری از ارزش‌های خدایی و دینی را افزون می‌کند؛ مطالعه‌ی میدانی در جامعه

نیز این مطلب را به وضوح نمایان می‌کند. البته باید توجه نمود خود علوم انسانی تدریس شده در مدارس نه تنها مسموم نیست؛ بلکه تقویت‌کننده‌ی ارزش‌هاست. لکن در صورتی که دانشجویان علوم انسانی به عنوان جامعه‌ی نمونه بررسی شود؛ به علت مباحثی که در علوم انسانی دانشگاه‌ها وجود دارد؛ بعید نیست که نتیجه‌ی عکس در جامعه‌ی نمونه‌ی دانشگاهی حاصل آید. پایین بودن میزان میانگین هویت دینی دانش‌آموزان رشته فنی و حرفه‌ای نیز با توجه به جو نامساعد مدارس فنی کاملاً قابل پیش‌بینی است. بنابراین می‌توان این ادعا را نمود؛ مفاد درسی و نحوه مواجهه معلمان علوم انسانی نسبت به محتوای درسی رشته علوم انسانی، دانش‌آموزان علوم انسانی را بیشتر در معرض آموزه‌های اسلامی و دینی قرار می‌دهد؛ اما سایر رشته‌ها از چنین فضایی برخوردار نیستند.

نتایج به دست آمده در رابطه با میزان هویت دینی و گرایش‌های آن با در نظر گرفتن درآمد خانواده‌ها نشان می‌دهد؛ با افزایش درآمد پابندی عاطفی افراد به ارزش‌های دینی و انقلابی کاهش یافته است. این نتیجه با نتیجه به دست آمده از پژوهش سفیری و معماریانی (۱۳۹۰)، همسوست. با توجه به آیه‌ی «كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِكَيْفَىٰ أَنْ رَأَاهُ اسْتَغْنَىٰ» (علق ۶-۷)، به هر میزان رفاه مادی و دنیوی انسان‌ها بیشتر شود؛ در بیشتر افراد طغیان به وجود آمده و توجه به دنیا و مظاهر دنیوی جای توجه به آخرت و ارزش‌ها را می‌گیرد. به همین دلیل است که خداوند در قرآن کریم همواره زندگی دنیایی مذموم را در مقابل آخرت و زندگی دینی و الهی قرار داده است.

کتابنامه

قرآن کریم

امینی، محمد، رحیمی، حمید، مزروعی، حسن، (۱۳۹۳)، تحلیل و ارزیابی هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه کاشان و علوم پزشکی کاشان، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، دوره ۴، شماره ۳، پیاپی ۱۲، ۴۱۳-۴۳۴

امینی، محمد، حمید رحیمی، نعمت الهی، حمید، (۱۳۹۶)، بررسی وضعیت ابعاد هویت دینی و ملی دانشجویان (مورد مطالعه: دانشگاه کاشان)، آموزش عالی، سال دهم، شماره ۳۹، صص ۱۸۲-۱۵۷

ترابی، زهرا (۱۳۸۸)، بررسی رابطه سبک های دلبستگی و سبک های هویت با سلامت روان و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر پیش دانشگاهی شهر قزوین، به راهنمایی: حسن شمس اسفندآباد، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) قزوین، کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی

جعفری، حسنعلی، مهرداد، حسین، (۱۳۹۱)، بررسی رابطه بین ترجیحات نظام ارزشی و هویت اجتماعی دانشجویان، فصل نامه مطالعات جامعه شناختی جوانان، سال سوم، شماره هفتم، ۹-۲۴

چیت ساز قمی، محمدجواد، (۱۳۸۳)، گسست نسلی در ایران: افسانه یا واقعیت، به اهتمام علی اکبر علیخانی، تهران: پژوهشکده علوم انسانی جهاد دانشگاهی

حیدری، آرمان، رضانی باصری، عباس، (۱۳۹۴)، بررسی رابطه جهت گیری ارزشی مدرن با هویت دینی و مقایسه جنسیتی آن (مورد مطالعه: دانش آموزان متوسطه شهر مرودشت)، جامعه پژوهی فرهنگی، سال ششم، شماره چهارم، ۲۹-۵۶

خادمی، حسن، آزاد ارمکی، تقی، (۱۳۸۲)، ترجیحات ارزشی دانش آموزان تهرانی، نامه پژوهش فرهنگی، سال هشتم، شماره ۸، ۳-۲۸

خیمینی، روح الله، (۱۳۵۹)، صحیفه نور، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)

رجبی، طاهره، (۱۳۹۷)، بررسی الگوی تربیتی مبتنی بر جهاد در زمینه سازی تمدن نوین اسلامی، مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی، دوره ۱، شماره ۱، ۴۹-۳۰

زرودی، علی، برزویی، محمدرضا، (۱۳۹۹)، تاثیرات و پیامدهای تربیتی فضای مجازی در تحقق

تمدن نوین اسلامی، مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی، دوره ۳، شماره ۱، ۳۶۹-۳۲۹
سفیری، خدیجه، معماربانی، زهره، (۱۳۹۰)، بررسی هویت دینی و ملی دختران و پسران مقطع
متوسطه، با تأکید بر پایگاه اقتصادی و اجتماعی (مطالعه ی موردی مناطق دو و یازده تهران)، فصل
نامه خانواده، شماره ۳ و ۴، صص ۳۱-۷

غریب‌زاده، رامین، حسین‌پور، رضا، (۱۳۹۸)، ارزیابی هویت دانشجویان مبتنی بر ارزش‌های انقلاب
اسلامی، طرح پژوهشی، دانشگاه جامع امام حسین (ع)
قربانی، قدرت‌الله، (۱۳۸۳)، هویت ملی از دیدگاه استاد مطهری، مطالعات ملی، سال پنجم،
شماره ۲، صص ۸۶-۶۳

کلانتری، عبدالحسین، عزیزی، جلیل، زاهد زاهدانی، سعید، (۱۳۸۸)، هویت دینی و جوانان (نمونه
ی آماری جوانان شهر شیراز)، تحقیقات فرهنگی، دوره دوم، شماره ۶، صص ۱۴۱-۱۲۵
لطف‌آبادی، حسین، نوروزی، وحیده، (۱۳۸۳)، بررسی چگونگی نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی و
پیش‌دانشگاهی ایران به جهانی شدن و تاثیر آن بر ارزش‌ها و هویت دینی و ملی آنان، فصل‌نامه
نوآوری‌های آموزشی، سال سوم، شماره ۹، ۸۸-۱۱۹
مطهری، مرتضی، (۱۳۶۷)، انسان کامل، تهران: صدرا

میرفردی، اصغر، ولی‌نژاد، عبدالله، (۱۳۹۶)، واکاوی رابطه هویت ملی و میزان دین‌داری در
مناطق در حال گذار (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه یاسوج)، جامعه‌شناسی ایران، دوره
هجدهم، شماره ۱، صص ۱۵۸-۱۸۳
نیکروی، حمید، (۱۳۹۲)، ارزیابی هویت ملی دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی شهر یاسوج در سال
تحصیلی ۱۳۹۲-۱۳۹۱، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته ی علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور مرکز
تهران جنوب

ولی‌نژاد، عبدالله، (۱۳۹۴)، بررسی هویت دینی دانشجویان و رابطه آن با برخی عوامل اجتماعی:
مورد مطالعه ی دانشجویان دانشگاه یاسوج، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یاسوج

Berzonsky, M.D. (2003). Identity style and well-being: Does commitment matter?

International Journal of Theory and Research, 3(1), 131- 142.

Kroger, J. (1996). Identity in Adolescence: The balance between self and

other.

London: Routledge press.

srdjan, dusanic. (2019). Religious identity of youth in republika Srpska: Importance, perception and measurment, *GODIŠNJAK ZA PSIHLOGIJU*, Vol. 16, 2019, 151-156

Edgar, F. B., & Rhonda, M. (2008). *Encyclopedia of Sociology (2nd Edition)*.

New York: Polity Press.

Lim, C., & Putnam, R. D. (2010). Religion, Social Networks, and Life Satisfaction. *American Sociological Review.*, Vol. 75, No. 6, pp. 914-933.

سایت های اینترنتی:

آیت الله العظمی خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۷/۲/۱۹)، «بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دانشگاه فرهنگیان»، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنه‌ای (مد ظله العالی)، <https://www.farsi.khamenei.ir>

آیت الله العظمی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۹/۹/۱۲)، «بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام»، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنه‌ای (مد ظله العالی)، <https://www.farsi.khamenei.ir>

آیت الله العظمی خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۸۷/۲/۱۶)، «بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار مردم کازرون»، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنه‌ای (مد ظله العالی)، <https://www.farsi.khamenei.ir>

آیت الله العظمی خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۹۰/۷/۲۵)، «بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در اجتماع مردم پاوه»، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنه‌ای (مد ظله العالی)، <https://www.farsi.khamenei.ir>

آیت الله العظمی خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۶۸/۳/۲۳)، «بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در مراسم بیعت دانشجویان»، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنه‌ای (مد ظله العالی)، <https://www.farsi.khamenei.ir>

آیت الله العظمی خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۷۹/۱۲/۸)، «بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار اعضای اتحادیه های انجمن های اسلامی دانش آموزان و مسئولان امور تربیتی سراسر کشور»، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنه‌ای (مد ظله العالی)، <https://www.farsi.khamenei.ir>

